Adjectivul ca regent

LIZICA MIHUȚ

Există un consens aproape general că apariția GALR și GBLR a produs o *schimbare de paradigmă* în înțelegerea și analiza gramaticii limbii române. Dar la baza acestei noi abordări stă, în opinia noastră și nu numai, lucrarea Gabrielei Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române*. Partea I: *Sintaxa grupului verbal*, București, 1976 (ediția a II-a Editura Aula, Brașov, 1999). De la acest punct de plecare, distinsa lingvistă a extins cercetarea și la alte părți de vorbire, investigație cuprinsă în lucrarea *Sintaxă și semantică. Clase de cuvinte și forme gramaticale cu dublă natură (adjectivul, adverbul, prepoziția, forme verbale nepersonale)*, Tipografia Universității București, 1992. Una dintre problemele discutate aici este cea a *tranzitivității*, legată de clasele de cuvinte amintite, în special de adjectiv. Sunt luate în discuție două ipoteze, pornind fiecare de la definiția tranzitivității. Dacă se ia în considerare definiția *semantico-sintactică* a tranzitivității, în sensul că unele *predicate* au capacitatea de „a cere semantic și sintactic ocurența a două vecinătăți nominale, cărora le impun restricții de formă și le atribuie rolul tematic „de caz" (în sens fillmorian) și funcția sintactică, atunci cu siguranță există adjective tranzitive" (p. 52). Capacitatea de a fi tranzitiv sau nu s-ar verifica, în cazul adjectivului, și în accepțiunea *logico-semantică* a tranzitivității. Este vorba, în general, de construcții sintactice Adjectiv + Prepoziție + Nominal, ca în exemple de tipul „*nu putea rămâne surd* ***la*** *discuțiile aprinse*", „*aserțiune... irelevantă* ***pentru*** *mine*", „*cunoscător* ***în materie*** *de artă*", „*instabilă* ***în privința*** *comportamentului"* etc.(p. 53).

Dacă se are în vedere definiția *sintactică* a tranzitivității, înțeleasă ca „particularitate sintactică a unui regent de a impune direct (deci neprepozițional) cazul acuzativ și, implicit, de a atribui funcția de obiect direct, răspunsul, pentru majoritatea adjectivelor românești, este categoric negativ" (*ib*.).

O analiză mai aprofundată a categoriei adjectivului a fost în măsură să identifice un număr, chiar dacă restrâns, de adjective care pot forma obiectul unei abordări din perspectiva tranzitivității, și anume:

a. Adjectivele care se construiesc obligatoriu cu prepoziția ***pe***: *furios pe, geloasă pe, invidios pe, supărată pe, mânioasă pe, sigură pe*. Analizate din punctul de vedere al condițiilor tranzitivității, se ajunge la concluzia că

BDD-A32065 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:46 UTC)

ele nu îndeplinesc calitatea „de adjective sintactic tranzitive”. Există cel puțin două motive care concură la o atare concluzie:

- prepoziția ***pe*** precedă atât nominale personale, cât și nominale nonanimate: *„furios pe* amintirile deșteptate brutal”; *„geloasă pe* toată existența lui”;
- nu există nici o singură construcție în care obiectul să apară legat direct (deci neprepozițional) de regent.

În aceste condiții, luarea în considerație a argumentului, deseori invocat, al corespondenței verb-adjectiv devine irelevantă deoarece există adjective fără corespondent verbal, cum este, de pildă, *gelos*, în timp ce altele au drept corespondent un verb intranzitiv, iar acestea sunt cele mai numeroase: *a se înfuria (pe), a se mânia (pe), a se supăra (pe)* etc., aici impunându-se și precizarea că, în cazurile de acest fel, ***pe*** nu constituie „o marcă a obiectului direct, ci a celui indirect prepozițional” (*ib*).

b. Adjective care apar în construcții cu totul rare în limba română modernă, ca în versul eminescian „Cu ale voastre umbre *nimic crezătoare*”, unde adjectivul *crezătoare* are la bază un verb tranzitiv, *a crede*, dar el apare construit „deviant cu un obiect direct” (p. 54).

c. Adjectivul *dator*, singurul care acceptă un determinant nominal legat direct (neprepozițional), ca în următorul exemplu din Ispirescu: „Ție îți sunt datoare *mântuirea* puilor mei”.

Legat de această structură sintactică, Gabriela Pană Dindelegan scoate în evidență faptul că „originar, construcția neprepozițională se limitează la un grup nominal cu sens cantitativ (substantiv + determinare cantitativă), tip de determinare care și în alte situații admite legarea neprepozițională de regent (ex. „cântărește *zece kilograme*”, aleargă *zece kilometri*”, „învață *zece ore*”), și care nu funcționează ca obiecte directe, ci ca tipuri de circumstanțial, exprimând durata, întinderea ,greutatea, toate înregistrate cantitativ” (p. 54).

În acest punct al discuției, Gabriela Pană Dindelegan consideră utilă o analiză a regimului tranzitiv (neprepozițional) al verbelor *datora / datori, a costa*, dar și al adjectivului *dator*. În cazul lui *datora / datori* tranzitivitatea este certă, întrucât admite construcția cu clitice de acuzativ, permițând, totodată, și dublarea: *banii **pe care** mi-**i** datorează*. Celălalt verb, *a costa*, nu îndeplinește respectivele exigențe, așa încât determinantul neprepozițional este un circumstanțial cantitativ și nu un obiect direct.

În ce-l privește pe *dator*, singura probă a unei posibile tranzitivități o constituie capacitatea de a substitui nominalul cu pronumele în propozițiile interogative: *„**Ce** mi-e dator*?”. Din aceste date rezultă faptul că adjectivul *dator* are, în româna actuală, un statut „oscilant”, și anume:

BDD-A32065 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:46 UTC)

- un regim i*ntranzitiv* de tipul Adjectiv + Obiect prepozițional, în structuri cu prepoziția ***cu***;
- un regim *intranzitiv* de tipul :Adjectiv + Cantitativ: ***Cât*** mi-e *dator* ?;
- un regim *tranzitiv* în construcția Adjectiv + Obiect direct: ***Ce*** mi-e *dator* ?

Cumulând toate aceste observații privitoare la o zonă a gramaticii mai puțin luată în considerare, Gabriela Pană Dindelegan ajunge la concluzia că chestiunea adjectivelor regente tranzitive rămâne deschisă, aserțiune care ne-a dat și nouă prilejul de a o readuce în discuție.

Sigle

GALR Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica limbii române*. Vol. I: *Cuvântul*, vol. al II-lea: *Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005 (Coordonator Valeria Guțu Romalo)

GBLR Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010 (Coordonator Gabriela Pană Dindelegan).

BDD-A32065 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:46 UTC)